חשבון הנפש — פתיחה

פתיחה כשאתה מטייל על שפת הנהר, אתה מוצא בקעה שלמה מלא קנה וסוף שכולן עומדות זקופות זו אצל זו, ואין כח באחת מהן להזיז עצמה אפילו כמלא שערה אחת ממעמדה, אבל בתוך שעה מועטת ע"י נשיבת רוח כל שהוא, נראה כל פני שטח העליון מזדעזע ומתמוטט אילך ואילך כגלי הים, שאין כח באחת מהן להתחזק כנגדו ולעמוד על עמדה אפילו רגע כמימרא: כן הוא נפש הבהמית שאין בה רוח עצה וגבורה לנוח או לנוע מעצמה מכח בחירתה, אלא מתמעטת והולכת תיכף על ידי התעוררות איזה נדנוד רוח תאוה או צער המוטבעים בה בתחלת ברייתה או שנעשה לה טבע מלומדת ע"י הרגל ארוך, עד שהשביעה את תאותיה ופסקו כל הרגשותיה ואז היא נקפאת בתרדמת העצלות ואינה יכולה לזוז מעצמה עוד, עד שיבוא איזה רוח כל שהוא של הרגשה ותאוה ויקיצנה, וכשפוגעים בה שתי רוחות הפוכות אזי היא נכנעת להיותר חזקה שבהן באותה שעה, לפי שהיא מחוסרת בינה להיות רואה את הנולד, ומחוסרת עצה וגבורה, לדחות אפילו הנאה כל שהוא של עכשיו, מפני צער או הנאה קיימת לעתיד: וכמעט שאין להם לבעלי החיים יתרון על הצמחים והדוממים מאחר שאין בהם כח לנוח ולנוע או להשהות תנועתן בכל שהוא, ונפש הבהמית שלהם נדחית תיכף כקנה וסוף הנ"ל: ולפי שאין לה לנפש הבהמית מצדה שום רצון של בחירה, ע"כ לא שייך בה צווי ואזהרה של עשה ולא תעשה כלל:

אכן האדם שהוא בעל דעת וערמה ומושל ברוחו, יכול להגיע נפש הבהמית שלו לטובת עצמו כרצונו, דהיינו לעורר בקרבה רוח של תאוה וצער ממש, כגון להבריח הצפרים מן הקמה ע"י קשקוש הזוג או לפתותם בבשר תאוה לבוא להלכד בפח, או להוליד בה תאות והרגשות מלומדות ע"י הרגל כנ"ל, ומי שהוא בקי ומומחה במלאכת החינוך, יכול להשתמש בכל מיני כחות בעלי החיים כאדם העושה בשלו: ד"מ מין העופות שחוש הראות שלהם חד מאד, מלמדין אותן צידת חיות ועופות ודגים: כח השור לחרישה, חמור למשאוי, ומרוצת הסוס לעבודת האדם: ואפילו הפיל הגדול, שכל גופו של אדם אינו אלא כיתוש נגדו, והציידים מערימין להם ללכדן למאות ולאלפים, והשי"ת אשר השליט את האדם להשתמש ברוחות האויר לזרות בהן את הגרנות, להסיע את הריחים, ולמשוך ספינות טעונות מקצה הארץ לתועלתו ולהנאותיו, חנני דעת עוד למשול גם ברוחות נפש הבהמיות כנ"ל, ועי"כ יכול הוא לצוות על תועפת הפיל, וללמדו לקבל מרות מבעליו לצפות לאבוסו ולעבדו בכל כחו, עד שלגבי האדם כמעט אין יתרון לנפש החיה על הדוממין והצמחים וכו' כנ"ל (סי' ב'):

והנה הבעלים הפקחים חסים מלהטריח ביותר על בהמתם ומספיקים להם כל מחסורם בעין יפה בכדי לאמץ את כחם לעבודתם, ועל כל דבר פשע חובטים אותה במקלות תיכף שלא תחזור לסורה שנית עוד, ומרויחים משני צדדים, והיפוך הדברים בשוטים, מכבידים עולם עליהם ומקמצין להם

את לחם חוקם, ועי"כ הם מקצרין את ימי חייהם ומפסידין מעבודתן או ממרין עליהם את הפיל, שכח גופו גדול כפלי כפלים משלהם, הוא קם עליהם לרמסם ברגליו ולרסק אבריהם, והם מוכרחים להתריס כנגדו בקרדומות, אולי יצליחו לקפח את חרטומו להמיתו, או עכ"פ לעשותו מחוסר אבר ולאבד חצי שויו, ושוטים אחרים מפליגים לאידך גיסא, דהיינו שמחניפין לבהמתם במיעוט עבודה, ומזונות מובחרות, משפילין עצמן לשחוק עמה ומלמדין אותה להיות מבעטת בטובתן, וסופה להשתעבד בבעליה לנהום כרסה, וגדולה מזו מצינו מין אחד של קופים שגונבים תינוקות מבני אדם ומגדלין אותן לחיי נפש הבהמית והן אוכלין מאכלם ומזדווגין להם עד שנטמעין ביניהם לגמרי: ובדרך כלל אותן החפצים להשתכר בכחות בעלי החיים צריכין להיות בקיאים במלאכת החינוך שלהם, ואומנים נמרצים להמציא בכל רגע מיני ערמומיות שונות כפי הענין, ומה גם צריכים שקידה רבה וסבלנות רצופה ימים ושנים, לבוא במחתרת דעות אותן הבעלי חיים המתחנכים עתה על ידיהן, בטרם שיצליחו להכניס חכמתם בנפשם הבהמית, ולהאריך ממשלתם עליהם כרצונם: